ئەزموونو تایبەتمەندی شیعری هاشم سەراج

(خوێندنەوەیەکی رەخنەئامێز بۆ گەمەی جریوەو رەشبردنەوە)

عەبدولموتەلیب عەبدوڵلا

(بەشی شەشەمو کۆتایی پاژی یەکەم)

باسی سێیەم

فەزای شیعری لە نێوان یاری زمانەوانیو مەستکردنی وشە

دەشێ بۆ گەمەی زمانەوانی لە رێگەی پەیوەندیکردن بە چەمکی (پاشبەند)[i]ەوە قسە لە فەزا کراوەکانی ماناو نێودژییەکانی بکەینو لە پشت ئەو گەمەیەش (من)ی لیبیدۆی بێگەرد –مەبەست لە منی فرۆیدییە–وەستاوە. ئەو (من)ە لە کۆی غەریزەکانەوە مەسافەیەك بۆ خستنە سەر دەسازێنێ. لە سەر ئەو بنەمایە دەتوانین بڵێین پرۆسەی خەڵقکردنی دەلالەتە تایبەتییەکان لە رێگەی هەڵوەشانەوەو دووبارە داڕشتنەوە جێبەجێ دەبێت.

ئەگەر لە پشت (من)ی لیبیدۆی بێگەردو غەریزەکان کۆی ئەزموون وەستا بێت، ئەو ئەزموونە لە رێگەی چەپێنراوەکان بەرەو رەمزو ئاماژە دەبێتەوە. بەڵام لە نێوان رەمزو ئاماژە هەندێجار بێزاریو دڵتەنگی دەردەکەوێت، وەك چۆن هەندێجار خۆشیو کامەرانی لە دایك دەبێت، ئەگەر دڵتەنگی پەیوەندی بە چەپێنراوەکان بێت، ئەوە کامەرانی بێ سنووری وزە سەرکردووەکانی رەمزو ماناکانی نەست دەکێشێت، لە دەرئەنجامی ئەو وزە سەرکردووانەش بێ مانایی وەبەر دێت.

بەڵام بۆ مەستکردنی وشە دەتوانین لە رێگەی جێکەوتی (دریدا)ییەوە پەیوەندی رەگەزە دیارو نادیارەکان بەرچاو بخەین، بۆ بەدواداچوونی کۆی ئەو پەیوەندییانەش دەشێ (جێکەوت) وەك رووە دیارەکەی لە مەستکردنی وشەو بەریەککەوتنی ئیقاعی پیتەوە بە فەزای تاوگیری ببەستینەوە، بەڵام نەك بەو مانایەی کە فەزای تاوگیری بکەوێتە سەر (من)ی دیکارتی یان فرۆیدی، بەڵکو تەواوی ئەو فەزایە دەشێ لە رێگەی (خود)ەوە بێت. لەوێشەوە پەیوەندی نادیار لە مەستکردنی وشە لە پرۆسەی فێلێهاتن نزیك دەبێتەوە، بە مانایەکی دیکە لە ئاکامی نێودژی دەروونییەوە فێیەکی سووك (بە مانا دۆلۆزییەکەی)[ii] دێتە بەرهەم، ئەو پرۆسەیە لە رێگەی لێکخشانی نێوان دوو ئەندامی تیپە دەنگدارو بێدەنگەکانەوەیەو بە پێی جولانەوەی پێویستی جەستە/وشە بە گشتی، یان لە نێو پیتەکانی خۆیدا لەگەڵ وشەیەکی دیکەدا گەرمی دەبێتەوە لەو گەرمییەوە تیپەکان تێکەڵاوی یەکتر دەبنو بە حاڵەتی وڕێنە دەگەن، حاڵەتی وڕێنەش تەعبیر لە پەرتکردنی ماناو دەلالەت بە دیوێكو کەفچڕین، یان بە هەڵمبوونی مانا بە دیوەکەی دیکە دەکات. ئەگەر پەرتکردنی مانا تەعبیر لە بێ هوودەیی بکات، ئەوە کەفچڕی تەعبیر لە ترۆپکی چێژی سێکسی دەکات، بە مانایەکی دیکە لەو تێکەڵبوونە بە هێزترینو ناسکترین بەش بەرەو پرۆسەی هەڵسانەوەی مانا دەچێت، لەو کاتەدا کەفێکی گەرم (کە لە کەفی فێلێهاتن دەچێ) لە رێگەی پرۆسەی سێکسکردنی پیتو وشەکانەوە دێتە بەرهەم.

هەڵبەتە کردەی فێلێهاتن بەدەر نییە لە ئازار گەیاندن بە ئەندامەکانی جەستە (مرۆڤ/وشە) بۆ قسە کردن لە سەر جەستەی رستەو ئەندامەکان لە شیعری (هاشم سەراج)دا دەشێ دووبارە کردنەوەی زیاد لە پێویستو فشار خستنە سەر پیتو وشەو بەخشینی جۆرێك لە نێرایەتی بە هەندێ لە وشەو پیتەکانو هەروەها هەندێجار داگیرکردنی چێژو بردنەوەی بۆ سەر چەند پیتو وشەیەك کە تەعبیر لە چەپاندن دەکات وەك نموونە بخەینە روو، هەر لە گۆڕستانی ئەپیکۆرۆس بڕوانە ئەو دەستەواژە شیعرییانە: **ئەو گەرماییە کحولییە دۆزەخییە یاقوتییە غوربەتییە، ئەی سپیپاترین سپیەکانی بەفری هەمیشەیی، ئێمە بە بێ جاویدانەیی جوانین بە بێ بیرکردنەوە جوانترینو بە بێ خوردبوونەوە جوانترینیش ئاخر پلم نوقمی شیلەی بەهێ، تاریکی گەورەترین کوللەی سەربەستییە**...((لەو نموونانە بڕوانە جەختکردن لە پیتی (ی)ی کۆتایی کە دەشێ پەیوەندی بە لێکجیابوونەوەی سێکسیو کۆتایی مرۆڤو مردنەوە هەبێت، یان زاڵکردنی وشەی (سپی)... هتد. هەروەها بەکار هێنانی پاشگری "ترین" بە قەد ئەوەی هەڵگری ئیقاعێکی زاڵو سادیئامێزە، هەڵگری دەلالەتی باشتر نییە. لە لایەکی دیکە لە بارەی لێکجیاکردنەوەی تیپەکانو رێزکردنیان بە شێوەی جیاواز دەشێ بڵێم تەعبیر لە جوانکردنی ئیقاعو فۆرم ناکات، بەڵکو تەعبیر لە هەڵوەشانەوەی جەستەی وشە دەکات، بۆ ئەوەی خوێنەر لە پرۆسەیەکی دیکەی سێکسی بە یەکتر شادییان بکاتەوە. ئەگەر ئەو هەڵوەشانەوەیە هەڵگەڕانەوەی شوێنکاتی دەقو بە نێوداچوونی رابردوو بێت لە رێگەی نواندنو خستنەروو خەیاڵکردنەوە، ئەوە وەك پێویست بە دیوەکەی دیکە ملکەچکردنی زمانی دەقە بۆ پێدراوەکانی هەنووکەیی (خوێنەر/وەرگر)، بە مانایەکی دیکە درووستکردنی فەزایەکە بۆ وڕوژاندنی (خوێنەر/وەرگر)و گەیشتن بە چێژی خوێندنەوە)).

کەواتە ئەگەر گەمەی زمانەوانی لە فەزای ماناو لادانی مانادا کار بکاتو لە رێگەی خولانەوە بە دەوری بێ مانایدا جۆرێك لە لێکخشانو وڕوژانو لەوێشەوە ونبوونی (من) لە نێو چەپاندن بگەیەنێت. ئەوە مەستکردنی وشە بە رووە دیارەکەی لە فەزای تاوگیریو بە رووە نادیارەکەی کۆی نێودژییە دەروونییەکان بۆ حاڵەتی پرۆسیسەکردن بەرز دەکاتەوە. یەکەمیان لەسەر پەیوەندیکردنی تاوگیری بە دنیای نەستەوە رادەبێتەوە، دووەمیان لە پەیوەندیکردنی نێودژی دەروونییەوە بە چێژی سێکسی دێتە ئاراوە. یەکەمیان لە بەیەکگەیاندنی هەندێ لە بونیادەکانەوە تەعبیر لە نکۆڵیکردنی چەپێنراوەکانو جێبەجێکردن دەکات، ئەوەش بەو حوکمەوە بەندە کە لە رێگەی دەست بۆ بردنو دەستلێدانی (من)ەوە هەڵدەقوڵێت، لەوێشەوە خزینی ماناو بێ ماناییمان لا درووست دەکات، بەڵام دووەمیان رێگەیەکە بۆ رەتکردنەوەی ئێستای ئامادەگیو ئامانجی ئەوەیە ئاگاییو هۆش لێکجیا بکاتەوە، ئەگەر ئەو لێکجیاکردنەوەیە

بەشێکی بە (ئەپۆکرات)[iii]ەوە بەند بێت، بەشێکی بە هاوارەکەی (ئارتۆ)[iv]وە دەلکێت.

جیاوازی نێوان یاری زمانەوانیو مەستکردنی وشە ئەوەیە کە ئەگەر یەکەمیان بە جۆرێك لە جۆرەکان بڕوای بە وجود هەبێت، ئەوە دووەمیان جگە لەو سووکە هاوارە زێتر وجود نابینێ. یەکەمیان بەرامبەر چەپاندن پەرچەکردارو نکۆڵیکردن دەنوێنێ. دووەمیان خۆکوژییە (لێرە خۆکوژی من/خود پیادەکردنی چێژ بەرجەستە دەبێت). یەکەمیان لە بەرامبەر مانای بێ جولەو لەکارخراوەکانی سیستەمو دەسەڵاتی رەها هەست بە بێزاریو دڵتەنگی دەکات، چونکە درککردنو هەستی ئەو لەگەڵ ئەو نۆرمو رەهاییە یەك ناگرێتەوە بۆیە بەردەوام لە دەرەوەی ماناکان لەگەڵ یارییەکانی خۆی درێژە بە خزینی ماناو نێودژی چەپێنراوەکانو سەیرورەتی بێ مانایی دەدات، بەڵام دووەمیان لە سەر نێودژی دەروونیو جوانی راست دەبێتەوە، هەر لە میانی نێودژییەوە بە نەشوە دەگات، یەکەمیان ئەو هاوار/ئیقاعە زاڵەیە کە (من) بە دژی نکۆڵیکردنی چەپان بەرزی دەکاتەوە، دووەمیان ئەو هەڵوەشانەوەیە یان رووتکردنەوەیە کە (خود) بۆ ئاسانکردنی پرۆسەی سێکسی پێی هەڵدەسێت.

یەکەمیان لە بێ مانایی بەرەو مێژووی مانا دەگوازێتەوە، بەڵام دووەمیان لە بێ هوودەیی بەرەو شەهوەت دەچێ. لە پشت یەکەمیان (من)ی لبیدۆی بێگەرد وەستاوە، بەڵام لە پشت دووەمیان وڕێنەی سێکسی کار دەکات. بەو مانایە فەزای شیعری لە یەکەمیان بە دەوری بێ مانایی دەخولێتەوە، لە دووەمیان لە بێ هودەیی بەرجەستە دەبێت.

بۆ زێتر روونکردنەوە بڕوانە ئەو هێلکارییەی خوارەوە:

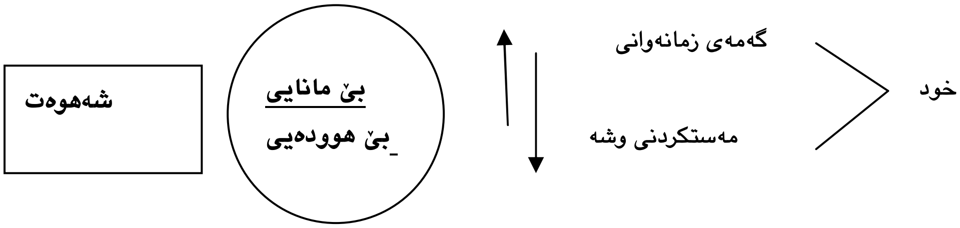

کەواتە ئەگەر چەمکی جێکەوتی (دریدا)یی لە رێگەی (ونبوون) بە مەستکردنی وشەو لە رێگەی (پەیوەستبوون بە پێشوو) بە یاری زمانەوانییەوە بلکێ، ئەوە یاری زمانەوانی لە بەدواداچوونی (من)ی لبیدۆی بێگەرد دڵتەنگی یان خۆشی لێدەکەوێتەوە، بەڵام مەستکردنی وشە دەکەوێتە نێوان دیارو نادیار، نە ئەمیانو نە ئەوییان.

دیار، لە رێگەی غەریزە بە دەوری خۆشی دەخولێتەوە، نادیار، لە رێگەی فێلێهاتن بە شەهوەتو لەوێشەوە بە نەشوە دەگات. دوالیزمییەتی (خۆشی/نەشوە) ئامادەگی لە جوانگوتنو جوانگوتن لە ئامادەگیدا تەواو دەکات، بەو مانایە جێکەوت لە میانی مەسافە دیارو نادیارەکەیەوە دەرئەنجامی شیعرییەت لە (خۆشی/نەشوە)دا دەخاتە روو.

بەڵام لە پشت یاریکردنی زمانەوانی شاعیر پرۆسیسەی ئەسڵی یەکەمو کردەی یەکەم ئەنجام نادات، بەڵکو پرۆسیسەی کردەی دووەم، یان چەپێنراوەکان دەکات، کردەی دووەم لەوێوە کورتی دێنێ کە لە گوماندا گیر دەخوات، وەك چۆن لەوێوە فەزاکانی دەکرێتەوە کە گومان پەرت دەکات، واتە ئەوە پرۆسەی پەرتکردنی گومانە خۆشی یان دڵتەنگی دەخاتەوە، بەو مانایەش کردەی دووەم جەوهەر نییە مەجازە، بە دیوەکەی دیکەش لێکچوواندنە[v] ناسنامە نییە.

واتە کردەی دووەم شتێك نییە جگە لە خودی خۆی نەبێ، لە هەمان کاتدا خودی خۆیشی لە رێگەی مەجازەوە تەجاوز دەکات. بەمجۆرە زەمەنی کردەی دووەم ئەو زەمەنەیە کە دژەکانی خۆی خەڵق دەکاتەوە، هەر لە رێگەی خەڵقکردنی دژەکانییەوە زەمەن دەبێتە زەمەنی دووەم، هەر لە زەمەنی دووەمیشەوە کۆی خۆشی دڵتەنگی تەعبیر لە بەیەککداچوونی پرسیارو رابەرایەتی لە یەك دوور کەوتنەوەی پرسیارەکان دەکات.

کەچی لە پشت مەستکردنی وشە بونیادێکی شەهوەتئامێز ئامادەگی هەیەو لە رێگەی ئەو بونیادە شاعیر دەکەوێتە فێلێهاتنو وڕێنەکردنەوە، هەر لە میانی فێو وڕێنەکرندا خەبەر لە ناوەوەی خۆی دەدات. بەمجۆرە فەزایەك لە لێکجیابوونەوە لە نێو خۆیدا دەخاتەوە، ئەو فەزایە دەکەوێتە نێودژی بەردەوامی نەشوەو جوانییەوە.

بە گشتی رەگەزەکانی جێکەوت لە پرۆسەی مەستکردنی وشە لە کردەی سێکسکردنەوە زاوزێ دەکەنو کەف دەچڕن، ئینجا بە لێکجیابوونەوە دەگەن، بەو مانایەش وەك چۆن هەڵگری وزەی ناوەکیین، زەمەنی ناوەکیش پیادە دەکەن. بەڵام لە یاری زمانەوانی تیشکەکان لە رابردوو دێنەوەو لەرێگەی خەڵقکردنی دژەکانیان یەك ئەویدیکە تەواو دەکات، یان رەتیدەکاتەوە، ئینجا هەر لە رێگەی خەڵقکردنی دژەکانەوە زەمەن دەبێتە زەمەنی دووەم.

دەرئەنجام:

لەم لێکۆڵینەوەیەدا بۆمان دەردەکەوێت کە شیعر گەمەیەکی دیالۆگئامێزی نێوان رەگەزە دیارو نادیارەکانی ئەزموونو تاوگیرییە، واتە وەك چۆن دەرکەوتەی

فیکری‌و مەعریفی دەنوێنێت، بە دیوەکەی دیکەش هەڵگری شیعرییەت‌و فەزای شیعریشە، کۆی ئەو پەیوەندییانەشم بە زمانەوە بەند کردووە، هەر لەوێشەوە دوو جۆر لە زمانم جیا کردۆتەوە، یەکێکیان پەیوەندی بە گوزارەکردنەوە هەیە، ئەویدیکە هەڵچوون دەوروژێنێت، لە سەر ئەو بنەمایە ئەزموون‌و تایبەتمەندی (هاشم سەراج)م لە دوو قۆناغدا پۆلێن کردووە: یەکەمیان قۆناغی دروستبوونە، قۆناغی دووەمیان قۆناغی دەرکەوتنە، هەروەها قۆناغی دروستبوون وەك تەعبیرکردنی زمان دەکرێتە دوو بەش، لە بەشی یەکەمدا زمان لە وەسفکردن‌و گوزارە کورت دەکرێتەوە، لە بەشی دووەمدا پرۆسیسەی تەمومژی دەکات، وەسفکردن‌و گوزارەکردنم خستۆتە پاڵ زمانی باو، زمانێك کە ملکەچی دەسەڵاتەو هەموو وزەی خۆی لە پیادەکردنی سیستەمی باودا دەخاتە روو، وەك چۆن تەمومژیم بە نکۆڵیکەری زمانی باو داناوەو وەك ئۆپۆزسیۆنی دەسەڵات وەسفم کردووە، دواجار ئەو دوو جۆرە لە زمان لە قۆناغی دەرکەوتنی شیعرییدا گەشە دەکەن‌و بەرەوپێشەوە دەچن: وەسف لە مەجازدا درێژە بە ژیانی خۆی دەدات، تەمومژی لە پرۆسەی تاوگیریدا رەنگە جۆراوجۆرەکانی خۆی دەخاتە روو، هەر لە میانی ئەو بەرەوپێشچوونەدا پرۆسەی نووسینی شیعریم لای شاعیر بە هەر دوو چەمکی (خود)و (من) بەند کردووە، ئەویش لە سەر ئەو بنەمایەی کە (من) گوتاری شیعری دەخاتەوەو (خود) گوتاری کلینیکی بەرهەم دێنێت، یەکەمیانم بە ئەزموونی شیعری بەند کردووە، دووەمیانم لە دڵەڕاوکێی شیعریدا راست کردۆتەوە، لە کۆی پەیوەندی دیالۆگئامێزی ئەزموونی شیعری‌و دڵەڕاوکێی شیعری چەمکی جریوەو رەشبردنەوەم وەبەر هێناوە، هەموو ئەوانەشم لە دوو هێلکارییدا روونکردۆتەوە، هەروەها دیالۆگی رەگەزەکانی ئەو دوو چەمکەشم لە دووتوێی میکانیزمی (خەیاڵ‌و پێشبینی)و (یاری زمانەوانی‌و مەستکردنی وشە) بەرجەستە کردووە، وەك چۆن تەواوی دەرئەنجامەکانی ئەو لێکۆڵینەوەیەم لە رێگەی (ئاگایی/تاوگیری) و (گێڕانەوە/جوانکاری) بە (گومان/بێ مانایی)و (مانا/بێ هوودەیی) بەستۆتەوە.

لە لایەکی دیکە هەر لە میانی دیالۆگی جولەئامێزی ئەزموون‌و دڵەڕاوکێوە هەوڵمداوە ئاماژە بە گەمەی نەئەمیان‌و نەئەوییانی شاعیر بکەم، هەر لەو خاڵەشەوە قسەکانم لە زمانی تەمومژی قۆناغی دروستبوون کە وەك نکۆڵیکەری دەسەڵات خۆی دەنوێنێ بەرەو قۆناغی دەرکەوتنی شیعری دەچێت کە لەوێ نەك هەر دژ بە دەسەڵات ناکەوێتەوە، بەڵکو لە رێگەی نکۆڵیکردنی چەپان لە لایەك‌و لە رێگەی نواندی کردەی تۆتۆلۆژیانە لە لایەکی دیکە تەماهی دەسەڵات دەبێت‌و هێزی دەسەڵات پیادە دەکات، وەك چۆن لە رێگەی ئیقاع‌و هەڵوەشانەوەی وشەو رستەکانەوە دەکەوێتە پەرگیری‌و جۆرێك لە سادییەت پراکتیزە دەکات، لە سەر ئەو بنەمایە فەزای شیعری دووچاری جۆرێك لە شپرزەیی‌و شێوان دەکاتەوە.

بە دیوەکەی دیکە هەوڵمداوە نکۆڵیکردنی چەپاندن‌و نواندنی تۆتۆلۆژیانەو زاڵکردنی ئیقاع‌و جەختکردن لە تیپ‌و وشە بە نێرگزییەت‌و گەڕان بە دوای ناسنامەی ونبوودا بەند بکەم، لەوێشەوە ئاماژەم بەوە داوە کە فەزای شیعری‌و شیعرییەت بە ناشتەوە پەیوەستە نەك نێرگزییەت‌و گەڕان بە دوای ناسنامەدا، ئەگەر ئەوە بەشێك بێت لە رەخنەکانی ئەو لێکۆڵینەوەیە ئەوە بە رووەکەی دیکە بەشێکیشە لە تایبەتمەندییەکانی شاعیر، واتە هەر لەوێوە هەوڵمداوە بیسەلمێنم کە تایبەتمەندی شاعیر بەشێکی پەیوەندی بە تاوگیری‌و میکانیزمی تاوگیرییەوە هەیە، بەشێکی پەیوەندی بە ئەزموون‌و عەقڵی باتینییەوە دەکات، یەکەمیانم بە مەستکردنی وشەو یاری زمانەوانیدا بەند کردووە، دووەمیانم لە بەبیر هێنانەوەو پرۆسیسەکردنی عەقڵی باتینیەوە هەڵگرتۆتەوە، هەر لەوێشەوە واتە لە پرۆسیسەکردنی عەقڵی باتینی چەمکی شیزۆفرینای میتافیزیکیم بە بیر خوێنەر هێناوەتەوە.

دواجار لە کۆی ئەو لێکۆڵینەوەیەدا هەوڵمداوە پرۆسەی نووسین لە پرۆسەی خوێندنەوە نزیك بکەمەوە بەوەی کە هەردووکیان کردەی دووەم بە ئەنجام دەگەیەنن، لەوێشەوە دنیای خوێنەرو دنیای نووسەرم لە رێگەی فیکری پۆست مۆدێرنەوە بەرز کردۆتەوە، وەك چۆن لە کۆی جیاوازی، گونجان‌و نەگونجانی رەگەزەکانی ئەزموونی شیعری‌و دڵەڕاوکێی شیعری چەمکی نێودژیم وەك یەکەیەکی جێبەجێ نەکراوی نێو واقیع بەرجەستە کردووە.

---

[i]-لای (رؤسؤ) نووسين ثاشبةندى ئاخاوتنة، دريدا ثيَيواية ئةو ضةمكة دوو مانا هةلَدةطريَت، ضونكة ثاشبةندكردن لة رووكوشدا ئةوةية شتيَكى ناثيَويست بخريَتة سةر شتيَكى كاملاً، لة هةمان كاتدا ئةو خستنة سةرة بؤ تةواوكردنى ئةوةية كة ثيَمانواية كاملَة، بة هةردوو ماناكةش ثاشبةنكردن دةبيَتة رةطةزيَكى دةرةكىء نامؤ، دريدا ئةو فيكةية بةكار دةهيَنآ بؤ هةلَوةشانةوةى ثرةنسيبى سةرخستنء ثيَشخستنى ئاخاوتن بة سةر نووسينء مةدلول بة سةر دالدا وةك لة فيكرى ميتافيزيكى خؤرئاوادا هاتووة. ئةطةر نووسين دةكريَتة ثاشبةند لة بةر ئةوةية كة نووسين ئةو حةقيقةتانة هةلَدةطريَت كة خودى نووسين جيا دةكةنةوة. دريدا ثيَيواية نووسين بة يةك مةرج دةبيَتة شتيَكى لاوةكىء داتاشراو ئةويش ئةوةية كة زمانى سروشتىء ئةسلَى (زمانى يةكةم) هيَشتا دروست نةبووبآء نووسين بةرى نةكةوتبآء ثيسى نةكردبآ، واتة ئةو زمانة، خودى نووسينةء يةكةمين نووسينيشة. بؤ زيَتر شارةزايى بروانة: دةنطء سيَبةر، ه.س.ث. ل199،200.

[ii]-جيل دولوز ضيَذ، يان سيَكسكردن بة فآ ناو دةباتء دةلَيَت بة يةكطةيشتنى سيَكسى فيَيةكى سووكة، بيَطومان ئةو دةستةواذةيةش لة ئةبؤكراتةوة دةخوازآ. بروانة: ميشل فوكو، استعمال اللذات، تاريخ الجنسانية، ترجمة: جورج ابي صالح، مراجعة: مطاع صفدي، لبنان-بيروت، 1991، ل90.

[iii]-ه.س.ث، ل90.

[iv]- دريدا،ج، الكتابة و الاختلاف،ه.س.ث. ل27

[v]-بروانة بيرووراى فرؤيد لة بارةى ثرؤسةى داهيَنانةوة- دالبيير، رولان، طريقة التحليل النفسي و العقيدة الفرويدية، ترجمة، د. حافظ الجمالي، بغداد، ط2، 1984،ل374.